

„A múltat tiszteld a jelenben, s tartsd a jövőnek”

(Vörösmarty Mihály)

Bacsa Gábor

HADIKÓRHÁZ NAGYKANIZSÁN

1848-1849

Mielőtt a tárgykor részletesebb kifejtésére térnénk, szükséges rövid történelmi visszpillantást tenni a kórházak múltjára. A kórház - a Franklin kézi lexikon II. kötete (1912.) szerint - „... a betegek gondozására szolgáló intézmény.” (488. old.) A mai felfogás szerint - a kórház a járó betegként és otthonukban el nem látható betegek vizsgálatára, ápolására, gyógyítására szolgáló intézmény, de az orvosok, ápolók továbbképzését is szolgálja.

Kórházhoz hasonló intézmények - ideértve a „katonai kórházait” is - már az ókorban is működtek, részben éppen katonai (a római valetudináriusok) részben egyházi (görög aszkeleponok) jelleggel. Sőt - a Franklin lexikon szerint (ugyancsak 488. old.) - Ceylonban a buddhista királyok már Ke. a 3. sz.-ban is alapítottak kórházakat. **Magyarországon** az első kórházakat kolostorok mellett hozták létre (Pannonhalma 999, Pécsvárad, Esztergom 1000) A 12., 13. sz.-ban azonban már városok is építettek ilyen intézményeket (Pozsony és a bányavárosok).

A kórházügy világszerte csak a 19. sz. második felében indult fejlődésnek, az orvostudomány eredményeinek hatására. Magyarországon a múlt század közepén mintegy 90 kiskapacitású kórház működött. Számuk a 20. sz. elejére négyszeresére nőtt. Az első világháború idején épült a budapesti klinikák zöme, az István, a László és a János kórház.

A kanizsai magisztrátus az 1660. június 16-i ülésén már foglalkozott ilyen témával. Működése első évtizedeiben a járványok elhárításán kívül közegészségügyi feladat megoldása foglalkoztatta, mégpedig a magatehetetlenné vált, gondozó nélkül maradt városi polgárok létfenntartásának biztosítása.

1713. január 1-jén Gracics Jakab bíró - Kanizsa akkori földesura - kontraktust (szerződést, egyezményt) kötött a várossal a hospitáli ügyben. Az 1728. évi úrbéli szolgáltatás alól felmentett telkek között a postaház, a sóház, a praetor háza, a zsidók üzletháza, a katonai szállásépület, parochiális telek stb. mellett egy fundus xenodichii-t említ, meghatározatlan nagyságú appertinenciával. Helyét azonban nem tudjuk.

1743-ban a kanizsai uradalom összeírása, akkor (gr. Batthyány Lajos a földbirtokos) számba vették a város középületeit és említés történik a tanácsházról a hozzáépült ispitával. 1752-ben a város megengedi, hogy az ispita betegek hetenként kétszer könyöradományt gyűjthessenek, melyeket azonban be kellett szolgáltatni az ispitáatyának. 1766-ban gr. Somsich Antal jelentős alapítvánnyal segítette elő a tervezett új ispita felépítését, mely 1769-ben kezdte meg működését. A kórház gondviselése, jövedelmének számbavétele, működése városi feladat volt.

Az 1773. évi contractus ismét részletesen foglalkozott az ispita vagyonával, mely ekkor már állt az alsó templommal szemben (ma Ady Endre út, a Casinó helyén.) Ez a mai kórház ősenek is tekinthető.

A város másik két jelentős intézménye a katonai és az izraelita kórház volt, melyek sokkal későbbi eredetűek. (A 14 ágyas izraelita kórház pl. csak 1800-ban lett létrehozva.) Ezek közül csak a katonai kórházzal foglalkozom, mely nem tévesztendő' össze a címadó HADIKÓRHÁZZAL. Formálisnak tűnhet a katonai és hadikórház közötti különbség, ezért az utóbbira jellemzők közül említek néhányat. A hadikórházra jellemző pl. az ideiglenesség, a változó hely, más osztályokkal működik, mint az előbbi, más személyzet összetétele, az elhelyezésük alkalmi épületekben, esetleg sátorban történik stb. A kanizsai katonai kórházról nem sokat tudunk. Nyilván a városban állomásozó katonai egységek betegeinek ápolását szolgálta. Eddigi ismereteink szerint 1794-től

100 éven át a Somogyi Béla (ma ismét Király) u. 40. sz. alatti egykori katonai kvártélyház szolgált kórházként is. (A Dél-zalai Áruházal szemben volt épületet azóta lebontották.) Háborús időkben azonban - pl. a napóleoni háborúk alatt - ez a kvártélyház szűknek bizonyult, ezért, 1816-ban magánházakban is helyeztek el katonákat. (Ez is előrevetíti a hadikórház szükségességét háború idejére, mivel a városi kórház még 1831-ben is mindössze 1 ó ágyas volt.) Már ekkor kérte a város, hogy a beteg hadfiakat a Kiskomáromba épített ispitába vigyék.. Ez azonban nem történt meg, bár a vármegye is elrendelte.

A szabadságharc idején a ferences kolostort is igénybe vették katonai kórház céljára. Bogyai kormánybiztos privát házaknál próbálta elhelyezni a betegeket, de nem kapott kvártélyt azzal az indoklással, hogy,... a betegek helye nem a városban, hanem kint a szabadban lehet a legcélszerűbb, ahol a betegek különbféle nyavalyájoknak kigőzölgései az egészséges emberek egészségét nem veszélyeztethetik s a betegek is friss levegőt szívhathatnak.../

Ez volt tehát Kanizsán a betegápoló intézmények számbavehető helyzete a szabadságharc idején. A következőkben tekintsük át vázlatosan, hogyan alakult e térség katonai helyzete, amelynek következtében a Kanizsán meglévő betegápoló intézmények várhatóan kevésnek bizonyultak volna, s amely szükségessé tette hadikórház építését.

Március 15-e után a meglévő reguláris csapatok mellett elkezdődött az önkéntes alakulatok szervezése is. Ezek közül csak néhányat említek, mint a Hunyadi-önkénteseket, melyet Szalai László, volt pénzügyminiszeri titkárból lett ezredes szervezett a Duna-Tisza közén, és a Zrínyi-zászlóalj, melyet Perczel Mór nemzetőr ezredes a fővárosban alakított. E két alakulat meglétését többek között azért is tartottam szükségesnek, mert nevük a kórházzal kapcsolatban is említésre kerül. A Hunyadi-önkéntesekből az 50. zászlóalj és a 13. Hunyadi-huszárezred alakult meg és a Zrínyi-csapatból lett a 35. honvédszászlóalj. Természetesen itt találjuk a somogyi, zalai, tolnai, vasi csapatokat, de találunk itt Szabolcs-belieket és Hajdúból valókat is:

Csányt 1848 június 2-án kinevezték a Dunántúl királyi biztosának és megbízást kapott a Dráva-vonal védelmének megszervezésére.

A drávai sereg szervezésével, és ellátásával kapcsolatos feladatok mellett stratégiai jellegű feladatokat is meg kellett oldania Csányinak. Június 8-án a hadügytől azt az utasítást kapta, hogy a fegyveres erőt ne szétszórva helyezze el az egész védelmi vonal mentén, hanem a megfelelő pontokon vonja össze az alakulatokat. Mészáros június 22-én már konkrét formában vázolta stratégiai elképzeléseit. Ezek szerint Bellye, Baranyavár, Mohács, Pécs, Marcali, Iharosberény, Nagykanizsa, Csáktornya a legfontosabb védelmi pontok. A továbbiakban arról rendelkezett, hogy a löfegyverrel ellátott, megfelelően begyakorolt nemzetőr csapatokat csatolják a sorkatonai alakulatokhoz, s a katonailag legértékesebb egységeket Nagykanizsán, Iharosberényben, Baranyaváron és Bellyén helyezték el.

A drávai sereg harcértékének biztosításához természetesen az is hozzátartozott, hogy élén szakmailag magasan képzett katonatiszt álljon. A kormány Csány elképzelését is figyelembe véve volt ezredtársát, Ottinger Ferenc vezérőrnagyot a budai dandárparancsnokot nevezte ki.

Az egyes megyékben tevékenykedő polgári biztosi szervezet mellett Csányi lépéseket tett az őt közvetlenül segítő s a „főhadiszálláson”, a nagykanizsai Zöldfa fogadóban működő hivatal létrehozása érdekében is.

A fegyveres harc sikeres megvívásának nagyon fontos feltétele a hadbiztosítás, amely nélkül nincs győzelem. Ez az a tevékenység, amellyel a katonák ellátását biztosítják, közsímet néven a *hadtápszolgálat*. Ide tartozik többek között a fegyver, lőszer, ruházat, élelem, szállás és az egészségbiztosítás.

A katonák magas színvonalú ellátását azonban nem a frontvonalon kell kezdeni. Ahhoz, hogy a háborúban, csatákban, harcokban, szilárd állóképességgel rendelkező katonák vegyenek részt, annak előfeltételeit már békében, de legalább a frontvonalban mindenképpen biztosítani kell.

E területen nem volt rózsás a helyzet. Csorba János, Baranya megyei főmérnök tevékenységének ismertetése során szó volt a Drávánál szolgálatot teljesítő alakulatok *elszállásolásának problémájáról*. Edvi Illés Pál nemzetőrlistát visszaemlékezésében arról is panaszkodott, hogy a „... szállások is rondák, úgy hogy a szállók inkább kint a gádorokban, vagy pajtákban háltak”.

A rossz élelmezés (az ehetetlen kenyér, illetve a szállítás elmaradása pl. Keszthelyről, vagy, hogy Baranyában egyes helyeken a húst a nemzetőröknek drágábban adták, mint a civileknek) és a rossz ivóvíz mellett a *mocsaras környezet*, valamint a szokatlan életmód is hozzájárult ahhoz, hogy a tábor egészségügyi helyzete rossz volt. Ezenkívül számolni kellett a *fegyveres akciók következtében várható sebesülésekkel is*. Így a kormánybiztosok számára elengedhetetlenné vált az egészségügyi ellátás mielőbbi és minél színvonalasabb megszervezése. Somogy megye például már a kezdet kezdetén igyekezett megoldani nemzetőrei megfelelő orvosi kezelését.

Az egészségügyi ellátásnak háborúban, a frontokon, lényegében két területe van: a tűzvonalban általában a *szanírték* (egészségügyi katona, sebesültvivő) valamint a *csapa/orvosolt*: által végzett elsősegélynyújtás és a *kórházi ellátás*.

Háború idején a kórházi ellátás nem oldható meg csak a *békebeli egészségügyi intézményekkel*. Kanizsán pl. mindent egybevetve 30-40 körül volt a kórházi ágyak száma. A városi kórházban 1848-ban 142, 1849-ben pedig 90 személyt ápoltak. (Kórház történet: Dr. Lázár 43. old.) Hozzávetőlegesen ez felelt meg a kapacitásuknak. A harc közben bekövetkező sebesülések és egyéb egészségkárosodás ellátására, gyógyítására ez nem elég, szükség van a kórházak számának növelésére, úgynevezett tábori kórházak, kötőzöhelyek, betegházak felállítására. Tudta ezt a szabadságharc hadvezetése is.

Valószínű, hogy a Nemzetőrségi Haditanács rendeletében foglaltaknak nem lehetett minden esetben maradéktalanul eleget tenni a drávai táborban sem, az azonban tény, hogy a *kormánybiztosok irányításával a szervező munka ezen a területen is lendületesen haladt előre*. Július 11-én Csány arra kérte fel Oszterhuber József Zala megyei helyettes alispánt, hogy a *sorkatonaság számára létrehozott perlaki kórház* (Perlak a Dráva jobb oldalán, ma Horvátországban van) „szükségeire megkívántóknak előlegezésére” az *állandó bizottmány a szükséges intézkedéseket tegye meg*. Ugyanaznap a belügyminiszternek is írt, akitől 120 beteg ellátására alkalmas kórház felszereléséhez kért segítséget. Július 15-én újra a belügyminisztert kereste meg azzal, hogy Baranya megyében a rendelkezésre álló kórházi kapacitás minden szempontból elégtelen. Közölte, hogy a szükséges épület megszerzése érdekében már intézkedett s kérte a minisztert, hogy gondoskodjék a mintegy 300 beteg kezelését lehetővé tevő felszerelés mielőbbi Mohácsra szállításáról.

Júliusban tehát Perlakon már szervezés alatt állt egy kórház létrehozása. A hadügyminiszter 1848. július 16-i keltezéssel küldött levelében arról értesítette Csányt, hogy az ismét kért *katonai kórházi felszerelést, az említett kórháznevet Fehérvárról Perlakra küldeni nem tudja*. A perlaki kórház felszerelésére szükséges ágynevelők és egyéb bútorok az illető közhatalosok által nem szolgáltatathatók ki, azokat a királyi biztos rendelkezésére álló készletből, vagy pénztára költségére kell kielégíteni.

Itt arról volt szó, hogy a fegyver és hadianyag, a katonai ruházat és felszerelés beszerzésének, illetve gyártásának megszervezésére már a Batthyány kormány megtette az első lépéseket. Erre számukra három lehetőség kínálkozott. Ebből az első az országban lévő katonai raktárak készletei, valamint a meglévő hadüzemek,

elsősorban a magánkézben lévő pesti fegyvergyár, az *óbudai katonai ruházati bizottmány*, és a löpormalmok, golyóöntők voltak.

Gondoskodni kellett a szükséges orvos-létszámról. Hadbírói, katonaoorvosi tanfolyamokat indítottak, ahol ügyvédekből hadbírók, *polgári orvosokból átképzett katonaoorvosok lettek*, akik sorra bevonultak különféle katonai alakulatokhoz.

Július 17-én Horváth Vilmos alispán elnökletével Lázár György őrnagy az 1. honvéd zászlóalj parancsnoka, Czindery Pál a zászlóalj főorvosa, Hirschberg Tamás a Vása gyalogezred orvosa, Albanich Flórián kanizsai főbíró és Ritter András, Batthyány hercegi uradalom tisztartója Nagykanizsán értekezletet tartott s *abban állapotott meg*, hogy a sorkatonai és honvédalakulatokkal mintegy 30.000-re *lehető fegyveres erő egészségügyi ellátására Csáktornyan, Perlakon, Nagykanizsán, Pécsen és Somogy megye valamely később kijelölendő helységében kórházakat kell létesíteni*.

Kijelölték az 500 főre tervezett nagykanizsai kórház működéséhez szükséges épületeket, meghatározták a kórházban alkalmazható orvosok és ápolószemélyzet létszámát, határozatot hoztak az élelmezés módjáról, a szükséges felszerelésről, a felügyeletről és a gazdasági ügyintézés rendjéről, továbbá arról, hogy a gyógyszerellátás biztosítására egy erre vállalkozó gyógyszerésszel kell szerződést kötni.

Július 18-án Horváth Vilmos felkérte Batthyány Fülöp herceget a kórház céljára kijelölt uradalmi épületek átengedésére, majd július 20-án Hirschberg és Czindery a hadügyminisztert keresték fel. Javaslatauk némileg eltért a július 17-i határozattól.

Hirschberg Tamás és Czindery 1848. július 20-án előterjesztést tett a hadügyminisztériumba, mely a következő javaslatokat tartalmazta:

1. A BÁTINÁTÓL CSÁKTORNÝÁIG terjedő vonalon mintegy 2000 beteg ellátásához szükséges *ispotályokat és betegházakat* állítsanak fel.

2. „Fő frontokul” (fő arcvonal) Nagykanizsán, Pécsváron és Pécsen 500 főre *ispotályok*, Szigetváron, Marcalban (Marcali) és Perlakon 500 főre szolgáló *betegházakat* kerüljenek felállításra.

3. Javasolta, hogy a kórházi ágynevelők és főző eszközök vagy katonai raktárhelyekről legyenek kiadva, vagy a helyszínen szerezétek be.

4. Végül javasolta a szükséges orvosok kiválasztását. Mészáros hadügyminiszter arról értesítette a kormánybiztosot, hogy az 1. és 2. pont alatti javaslatok fogantatása nem az ő rendelkezésétől függ, hanem - amikor annak szükségessége beáll - a kormánybiztos intézkedésének (gondoskodásának) megtételét várja.

A hadügyminiszter e levelében arról is írt, hogy a szükséges *ágynevelők és főzőszereket* - mivel a kormánybiztos már korábban is szóba hozta -, július 20-tól Mohácsra *küldik*. (Innen a helyszínre szállításukról Csányt kellett gondoskodni.) Ezzel kapcsolatban a hadügyminiszter megjegyzi: „... ha a szükség úgy hozza magával még több ilyes zserék kívántatnak - és ottan kaphatók nem lennének - hogy intézkedhessek jelentést tenni szíveskedjék.”

Végül Lázár hadügyminiszter a javaslat 4. pontjára utalva közli levelében: „Mivel a rendelkezésül volt katonaoorvosok a Szeged vidéken összevont tábornál már mind alkalmaztatnak, nem marad egyéb hátra: minthogy kormánybiztos úr a hiányt polgári orvosok alkalmazása által pótolja.” (Alíráás Mészáros L.)

Nem tudjuk pontosan, hogy a kanizsai hadikórház mikor kezdte el működését. 1848. július 20-án a hadügyminiszter a hadikórházak felállítását, elvileg, jóváhagyta. De jure ekkortól beszélhetünk hadikórházról Nagykanizsán is. De factó augusztus elejére, első felére tehető a tényleges működés megindulása. Ezt az is alátámasztani látszik, hogy a szükséges kórházi felszerelések, főzőedények augusztus 3-á körül érkeztek Mohácsra, ahonnan azok ideszállítására - lovas kocsi - három-négy napba kerülhetett.

Csak fiktív adataink vannak arra is, hogy *hol voltak a kórház épületei*. Nem tudjuk ugyanis, hogy melyek voltak azok az épületek, melyeket az uradalomnak *erre a célra át kellett adnia*, meddig állt fenn a kórház, stb. A város ez ügyben kompetens

személyei nem mondanak ellent annak a valószínűsítésnek, hogy a hadikórház a mai múzeum (Fő u. 5.), a Vasember - ház (Erzsébet tér 1.), vagy esetleg a régi KVÁRTÉLYHÁZ -, Bólyai János iskola (Erzsébet tér 9.) épületeiben lehettek. Ezek ugyanis a 18. sz-ban épültek, tehát a kérdéses időben már megvoltak, és uradalmi épületekként.

Az azonban tény, hogy a nagykanizsai hadikórház működött, amit hiteles levéltári források is bizonyítanak. Egyébként a kórház szükségességét a hadihelyzet alakulása is indokolta. Ismeretek a horvátországi mozgalmak, a határörvidék mozgolódása, Jellacic kiszámíthatatlan, de inkább fenyegető magatartása, s ez a harcok föllángolását sejtette. De voltak ezzel ellentétes jelek is.

Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök Bécsből visszatérve úgy foglalt állást, hogy politikai és diplomáciai helyzetünk olyan fokra jutott, miszerint remény van bonyolult viszonyaink rendbetételére. A hadügyminiszter 1848. augusztus 2-án kelt, Csányhoz írt levélben részletesebben írt a helyzetről. Ebből megtudható, hogy a horvát mozgalmak jelentékenyebb része, báró Jellacic-tyal együtt nem idegenkedik a kibéküléstől.

Ilyen fejlemények mellett felmerülhet a kérdés: Szükség volt-e a kórházak telepítésével tovább foglalkozni? Ugyanis ha sikerül a békés megegyezés, ha e térségben nem lesznek harcok, okafogyottá válnak a tábori kórházak ügyei. A végleges döntés augusztus 6-ától függött. Ezen a napon rendeletet vártak Frankfurtból a német szövetség hadügyminiszterétől a *németországi színek felvételére*. E színek elfogadása ill. elutasítása nagyrészt az osztrák seregtől függött. A helyzet az volt, hogy amennyiben az osztrák császárság felveszi a német színt, az önálló létéről való lemondását jelentette volna, és beolvadást a német birodalomba. Ez esetben pedig Jellacic *azonnal késznek mutatkozott becsületünkkel megférő egyezkedésre lépni*. Sőt hogy a függőben lévő kérdést részéről semmiképp ne akadályoztassa, kész volt azon fegyveres erőit, melyeket ellenünk a Drávánál kiállított, bizonyos távolságra visszavinni. Magyarországot is hasonló lépésre hívta fel. Ez védelmünk szempontjából azért is jónak ígérkezett mert ha az igazi kibékülés nem is valósult volna meg azonnal, az itt tartott - „parlagon heverő” - erők máshol való felhasználását tette volna lehetővé.

*

Nem élünk a katonai helyzet részleteivel foglalkozni. Annak a megemlézése azonban feltétlenül ide tartozik, hogy a békés megegyezés nem valósult meg. - Bár az Ausztriában állomásozó cs.kir. ezrednek a zászlóira feltűzik az egységes Németország színeit. - Jellacic támadott. Ismert, hogy 30-40 ezer főből álló, jól felfegyverzett seregével 1848. szeptember 11-én átkelt Ortilosnál a Dráván. (Rövid időre megszállta Kanizsát is.) Álláspontjának megváltoztatásában talán szerepet játszott az udvar vele szemben tanúsított magatartása is. Jellacicot - aki 1848-ban az 1. báni határőrezred parancsnoka volt, a kamarilla, eszközül választva, a bécsi udvar ellenforradalmi terveinek megvalósítására 1848. március 22-én a magyar országgyűlés megkérdése nélkül horvát bánná nevezte ki, s feladatául a magyar forradalom leveréséi jelölte meg.

Jellacic- nyíltan szembehelyezkedett a Batthyány-kormánnyal. A magyar kormány ismételt fellépésére azonban V Ferdinánd 1848. június 10-i manifesztumában megfosztotta tisztségétől, noha a bécsi kamarilla továbbra is összejátszott vele, sőt szeptember 4-én hivatalosan is visszahelyeztette báni méltóságába. Nyilván ez a döntés jelentősen befolyásolta elhatározásában.

A kormány 40.000 újonc kiállítását tervezte. A bevonult létszám szeptember vége és december közepe között elérte az 50.000-et. Ezt az tette lehetővé, hogy számos megyében a kivett létszámon felül is jelentkeztek, pl. Tolnában, Baranyában, Zalában, Somogyban, Szabolcsban és Biharban. A lovasság alapját a honvédhadsereghez csatlakozott kilenc huszárezred képezte, melyekhez újakat is felállítottak, mint a már említett 13. Hunyadi huszárezredet.

1848. december 2-án lemondott V. Ferdinánd s unokaöccse, a 18 éves Ferenc József került a trónra, aki nem kötötte az áprilisi törvények, és a magyar alkotmányra tett eskü. Ez új helyzet elé állította a magyar forradalmat. A trónváltás okozta izgalmakat,

hamarosan még súlyosabb hírek tetőzték. Megkezdődött a császári csapatok általános támadása.

Az osztrák főszereg Windisch-Gratz vezetésével Bécs alatt csoportosult és Jellacic, Wbrana, valamint Serbelonni altábornagyok hadtestét foglalta magában. A várható támadással szemben Délnyugat-Dunántúl védelmének feladata Perczel tábornokra hárult, akinek főhadiszállása Csáktornyan volt. Hadteste 9.000 főt számlált, melyből a 4.000 fős Sekulits-féle hadosztály még nem volt felszerelve.

A téli harcok első fázisa 1848/49 fordulóján a magyar sereg visszavonulásának és vereségének időszaka volt. A december közepén megindult *életlálharc meg fokozottabban igényelte az egészségbiztosítási, a kórházokat, betegeket*.

Perczel október 21-én jelentette, hogy *tábori kórházalt* állított fel, mert - mint írta - „az eső, hideg, rossz ruházat, sok menet seregem közül sok beteget tön” Az esős őszi időn kívül ehhez hozzájárult az is, hogy 10-20, sőt 30-40 katonát is beszállásoltak egy-egy házhoz, az előrsi szolgálatot tevők pedig nagyrészt a szabad ég alatt táboroztak. *Perczel november 9-én is a betegek növekvő számára panaszkodott, többek között ezzel indokolta a Muraköz közlegő feladását*. A fehérműhiány a seregek elterjedésével fenyegetett. A szabolcsi zászlóalj orvosa a silány, semmi meleget nem tartó köpenyekkel indokolta a zászlóaljban szaporodó betegségek - köhögés, hideglelés, vérhas, csikarás - terjedését. Fokozta a nehézséget, hogy a honvédeket orvosi vizsgálat nélkül vették fel. A csáktornyai kórházban október 1 0-tól november 12-ig összesen 259 honvédet és nemzetőrt és 3 stájer hadifoglyot kezeltek. Ebből mindössze kettő halt meg, és 140 fő hagyta el gyógyultan a kórházat.

Bár a július 17-i kanizsai értekezleten szó volt a *nemi betegséget* megelőzéséről, amikor is a betegségek terjedésének megakadályozása érdekében *kimondták a legszigorúbb rendészeti intézkedések bevezetésének szükségességét és meghatározták egyes alakulatok tisztikarának ezzel kapcsolatos feladatait*. a betegek között legnagyobb számban a bujasenyvesek és a váltólásban szenvedők voltak (57 ill. 42 fő). A bujasenyvénél a Hunyadi- és Zrínyi csapat esetében igen magas volt az arány, amit az magyaráz, hogy e két csapatot főleg Pestről és Bécsből toborozták. *Lényegesen kisebb volt az arány a szabolcsiaknál és a zalaiknál*. A Zala megyei főorvos egy későbbi jelentése szerint a megye négy járásában az újoncállításkor megvizsgált 2500 fő között egyetlen bujasenyvest sem találtak. A megye a tábor körül tartózkodó csöcselék nőszemélyeket okolta a kór terjedéséért s kötelező orvosi vizsgálat bevezetését javasolta az OHB-nek.

*

Perczel az O.H.B. (Országos Honvédelmi Bizottmány) intézkedésére 1848. december 16-án elhagyta Csáktornyát és Körmenten, valamint Pápán át 29-én Bakonysárra érkezett, ahol a feldunai hadtest balszárnyához kellett volna csatlakoznia. A nagykanizsai hadikórház a helyén maradt. Perczel Mór azonban intézkedett a szállítható betegek elvitelére és a kórház vezetésének további biztosítása érdekében.

Ezt megelőzően -december 10-én - a kanizsai katonai (had) kórházban több, mint 300 beteget ápoltak, s közöttük már kolera is pusztított. A koleras betegeteket két szobában különítették el, így sikerült megakadályozni a kór terjedését. Smalkovits Mihály megyei főorvos is kiszállt a helyszínre s megállapította, hogy a kolera főleg a hagymából (tifusz) lábadozókat támadta meg, s terjedését a zsúfoltság is elősegítette. Ezért - bár korábban Kanizsán a barátok zárdájában már 15 szobát átalakítottak kórházzá - Csertán Sándor kormánybiztos, a városbíróval és a téparancsnokkal intézkedett száz beteg elhelyezésére alkalmas újabb szobák nyitásáraól.

A betegek ellátását hat orvos intézte. Ezek között egy elfogott horvát ezredorvos és három alorvos volt. Csertán kormánybiztos felszólította a városi orvosokat, legyenek a katonarvosok segítségére a betegápolásban. Felhívására két orvos, *Kremsin Mójzes és Rosenberg Zsigmond* jelentkezett.

A kórház ideiglenes főorvosának, Kremsin Mójzes személyes és szülészmesternek 1849. január végén kelt, a hadügyminiszterhez írt jelentéséből idézzük:

„Tisztelt Hadügyminisztérium!

A Dráva vidéki sereg múlt 1848-diki December második felében e vidékről elvonulván a kanizsai hadi kórházban volt mintegy 300 beteg közül harmadfél száz innen elszállított 52 pedig mint kocsióra ülni nem képes itt hagyatott és ezeknek orvosi gondviselése Perczel Mór december 18-án kelt tábori parancsnál fogva Lechmájér kapitány, akkori kanizsai térparancsnok által rám bízott.”

A beteglétszámban állandó a változás. Azokat, akik annyira felgyógyultak, hogy kocsióra rakhatók voltak, Szekulits alezredes parancsára altisztek vezetésével Nagyvázsöny felé útba indították. Félő volt azonban, hogy a hátramaradottak ellenség kezére kerülnek, hiszen bejövetele már mindennap várható volt.

Gazdasági ellátás tekintetében Kanizsa város a kórháznak biztosította a működéshez szükséges feltételeket. A főorvos megállapítása szerint *Albanich Flórián kanizsai bíró atyai módon gondoskodott a betegekről.* A legnagyobb készséggel és szorgalommal előteremtette mindazt, ami a betegek élmezésére és orvoslására szükséges volt.”

Az adminisztratív személyzet ebben az időben már hiányos, kórházparancsnok nincs, helyettes sem. A főorvos az írónki és káplári szolgálatot Rösler Eduárd Zrínyi csapat 4. századbeli köztitűre bízta, akit ápolónak hagyta a kórházban, s ő hivatalát nagy ügyességgel és szorgalommal végezte.”

Az orvosi személyzetet az ideiglenes főorvoson kívül egy fő egészségítette ki. Sebörvosi segéd Hirschel Henrik borbély lett. Az ápolók - egy 1849 januári kimutatás szerint - húszan voltak: 5 fő Zrínyi csapatbeli közlegény, 3 fő somogyi zászlóaljbeli közlegény, 1 fő szakács közlegény, 1 fő Cres?-lovag ezredbeli közlegény és 10 fő fogoly.

A kórházban visszahagyott 52 fő beteg között a környéken harcolt szinte minden csapatbeli katona megtalálható. Így: Hunyadi csapatbeli 8, Zrínyi csapatbeli 7, 5 huszár, 7 szabolcsi, 10 somogyi, 5 zalai, 1 vasmezei és 10 illír. Összesen 4 káplár, a többi köztitű.

A betegségek fajtája szerint két nagy csoportról beszélték: belkórok (fouriók), ezen belül *lobok* (gyulladások) pl. toroklob, tüdőlob, és *lázak*, pl. gyomorláz, váltóláz, csúzláz, hagymáz (ez utóbbi tifusz). Külkórok. Ezen belül *lobok*. Ide sorolták a szemlobot, csuklólobot, fültömírgyét, orbáncot, és a lágymirigy lobot. *Idült betegségeknek említetjük a hurutot, csúzt, köszvényt, vízkórt, dugulást (székrekedés).* Ellentétben a csáktornyai kórházzal *Kanizsán nem volt az ápoltak között némi beteg.*

A visszamaradt betegek nagy része (40 fő) belkórban szenvedett. Ennek mintegy 25%-a torok, illetve tüdőgyulladással kezelt, 43% különböző lázas állapotban volt pl. gyomorláz, csúzláz, váltóláz. E lázbetegségeknek majdnem fele (9 fő) hagymázban szenvedett. Ezek közül 4 meghalt, 1 főt pedig elszállítottak.

Az idült betegek megoszlása: hurut 3, csúz 4, köszvény 2, vízkór 4, dugulás 1, egyéb 2 fő.

Az ún. *külkórokkal kezelték száma* 41 fő volt. Ebből lobok (gyulladásos beteg), 13 fő. (1 szemlob, 1 csuklólob, 1 fültömírgy, 8 fő orbánc és 2 fő lágymirigygel állt kezelés alatt.) A külkórok majdnem 3/4-e egyéb területhez tartozott. Így zúzódással volt a kórházban 1 fő, *nyílt sebbel 16 fő*, csonttöréssel 2 fő, tályoggal 2 fő, fekélyel 5 fő.

Mint fentebb utaltunk rá, december 20-án a kórházban 52 fő maradt. December 20-a és 31-e között ezekhez jött még 35 fő.” (Többek között Csáktornyáról is. Ez abból is adódik, hogy a Muraköz kiürítése után a betegeket és sebesülteket Nagykanizsán és Kiskomáromban (ma Komárom) lévő kórházakban ápolták. A kanizsai kórház igazgatójává Perczel Bujanovits Rudolfot (?) Kiskomáromba pedig Igaz György hadnagyot nevezte ki.)

Felgyógyult 3 fő (1 tüdőgyulladás-, 1 gyomorláz-, 1 csúzból) máshová szállítottak 24 főt, meghalt 7 fő (2 tüdőgyulladás, 4 tifusz és 1 sebei.) Ez összesen 34 fő. Az esztendő végi kórházi létszám tehát - figyelembe véve, hogy a bekerültek száma egy fővel több

mint a fogyatéék - 53 fő. Ebből a nagyobb számban előforduló betegségek a következők:

sebesült 13, orbánc 7, vízkór 4, tifusz 4, váltóláz 4, tüdőgyulladás 5 fő, összesen 37 fő.”

A Dráva mellékén létrehozott kórházi szervezet egy része Jellacic támadása után is tovább működött. Szeptember 25-én a királyi biztos a nagykanizsai kórház céljára 700 pengőforintot utalványozott Zala megyének.

A drávai tábor visszavonulásával természetesen a kórházi hálózat is átalakult. Perczel seregének elvonulása után a kórház valószínű nem volt már kellően kihasználva, hisz a harcoktól messze esett. A hadszínterek közelében újabb hadikórházakat kellett szervezni. Szeptember 17-én Bathyhány Lajos arról értesítette Csányt, hogy a Veszprémben szervezendő kórház számlára különféle felszerelési tárgyakat küldetett a fővárosból, s szeptember második felében folyamatban volt egy katonai kórház felállítása Székesfehérváron is.”

Az 1848/49-es szabadságharc idejére tehát ma már tényként lehet elfogadni, hogy Kanizsán hadikórház működött, mely a városnak a forradalom harcaiban betöltött szerepét növelte.

Hivatkozások

1. Új Magyar Lexikon második kiadás 3. kötet G-J Akadémiai kiadó Budapest 1962 (továbbiakban UML) 503, old
2. Uo.
3. A NAGYKANIZSAI KORHÁZ TÖRTÉNETE, A Zala megyei Tanács II. sz Kórház - Rendelőintézetének Évkönyve 1974 (továbbiakban Kórházitörténet) Kerecsényi Edit dr: ADATOK NAGYKANIZSA EGÉSZSÉGÜGYÉNEK FEJLŐDÉSÉHEZ 1690-től 1885-ig (Nagykanizsai Kórház Évkönyve 1974) 12 old.
4. Uo. 13 old
5. Uo. 14 old.
6. Magyarország Hadtörténete 1. (Főszerkesztő Liptai Ervin, Zrínyi Katonai Kiadó 1985. 464. lap (Továbbiakban Magyarország Hadtörténete)
7. Szöcs Sebestyén: Csány László kormánybiztos tevékenysége 1848 áprilistól szeptember végéig (Zalai gyűjtemények 30, Zalaegerszeg 1990, továbbiakban Szöcs) 81. old.
8. Uo. 86., 90 old
9. Uo. 92. old
10. Uo. 93 old.
11. Uo.
12. MOL (Magyar Országos Levéltár) 1 790/1 848 (július 16.)
13. Magyarország Hadtörténete 472. old.
14. Uo. 470 old.
15. Szöcs 94 old.
16. MOL 2464/1848 (július 30)
17. Uo.
18. MOL 2136, 2262/1848 (július 26.)
- 18/a Szöcs: 94 old.
19. ML 1671 sz E/1848 (augusztus 2)
20. Ú.M.L. 503 old
21. Magyarország Hadtörténete 469. old.
22. Uo. 480-481. old.
23. Herman Róbert: Perczel Mór első hadjárata Zalai Gyűjtemény 36/II (Kiadja a Zala megyei Levéltár, a továbbiakban Herman) 87. old.
24. Uo.
25. Szöcs 94 old.
26. Herman 88 old.
27. Uo. 482-483 old.
28. Barbarics Lajos: Nagykanizsa város monográfiája 56. old. ???
29. HL (Hadtörténeti Levéltár) Az 1848-49-es iratok No. 32/1849 30. Uo.
31. Uo.
32. HL Az 1848-49-es iratok 1848/9
33. Uo.
34. Herman: 88 old.